
O projektu Orbis pictus

Názvem Orbis pictus se hlásíme k odkazu pedagogického a filosofického díla Jana Amose Komenského. Konkrétně se zde odkazujeme k učebnici jazyků Orbis Sensualium Pictus, která poprvé vyšla v Norimberku v roce 1658 (latinsko-německá verze). První učebnice Orbis Sensualium Pictus „Svět viditelný“ s českým textem vyšla až v roce 1728. Jan Amos Komenský v předmluvě z prvního vydání říká: „Hlavní přitom je předkládat věci smyslům vnímatelné nejdříve smyslům, aby mohly být pochopeny... V rozumu pak nic není, co nebylo dříve ve smyslech. Pilně cvičit smysly ve správném chápání rozdílů mezi věcmi znamená klást základy veškeré moudrosti, vší moudré výmluvnosti a všem moudrým úkonům v životě.“ (*Komenský, J., A.: Orbis Sensualium Pictus. Výbor v jazyce latinském / českém / německém / anglickém / ruském. Machart, 2012, str. 47, ISBN: 978-80-87517-40-6*)

Tuto představu o poznávání světa skrze smysly transformoval Komenský v konkrétní didaktický princip, a proto učebnice Orbisu cíleně propojovala obraz a jazyk. Každá kapitola má téma, které je uvozeno obrázkem. Různé části obrázku jsou označeny čísly, pod obrázkem je vysvětlující text v mateřském a cizím jazyce a v něm čísla označená jednotlivá slova.

35

LXXVIII

Pictura Picturae² oblectant oculos et ornant conclavia. Fictor² pingit effigiem periculo¹ in tabulā¹ super platea¹, sinistra tenens orbem pictorium², in quo pigmenta, quae terebantur à puero¹ in marmore. Sculptor et statuarius exsculpunt statuas² è ligno et lapide. Caelator et sculptor insculpit aeri (ligno) aërisque metallis figuras² et characteres caelo².

Malířství

Malíř² těší oči a zdobí pokoje. Malíř² maluje obraz štětcem² na desce¹ připevněné na podstavci², v levé ruce drží paletu² s barvami, které učedník¹ tře na mramoru.

Sochař² těší (vyřezává) sochy² ze dřeva a kamene.

Rezbář² řezá a rytec ryje rydem² do mědi (dřeva) a do jiných kovů obrazy² a písmena.

Die Malerei

Die Gemälde¹ erfreuen die Augen und schmücken die Zimmer. Der Maler² malt das Bild mit dem Pinsel² auf der Tafel¹, die auf der Staffelei² befestigt ist, in der linken Hand hält er die Palette² mit Farben, die der Lehrling¹ auf einer Marmorplatte reibt.

Der Bildhauer meißelt (schneidet) Statuen² aus Holz und Stein.

Der Holzschnitzer schnitzt und der Kupferstecher sticht mit dem Sticheisen² in Kupfer (Holz) oder andere Metalle Bilder² und Buchstaben.

130

Obr.: Malířství, část kapitoly 53, Komenský, J., A.: *Orbis Sensualium Pictus*. Výbor v jazyce latinském / českém / německém / anglickém / ruském. Machart, 2012, str. 130, ISBN: 978-80-87517-40-6

Obrázky v učebnici měly ve vyučování zastupovat žitou skutečnost (různé lidské činnosti, řemesla, předměty a prostředí), ale také představovat ty jevy ze skutečnosti, se kterými se žáci ještě nesetkali nebo jsou to jevy abstraktní (např.: Bůh, etika, spravedlnost, lidskost). Komenský na závěr své předmluvy ještě píše: „Jestliže se některé věci, o nichž se tu zmiňujeme, nedají předložit zraku, bude velmi užitečné předvést je žákům přímo; například barvy nebo chuti, které se tu nedaly zobrazit tiskařskou černí. Z tohoto důvodu by bylo žádoucí mít v každé významnější škole sbírky věcí vzácných a doma se nevyskytujících, aby se mohly žákům zároveň ukázat, kdykoliv se jim má o nich vykládat. Pak teprve by byla tato škola opravdovou školou světa smyslového, předehtou školy světa rozumového.“ (Komenský, J., A.: *Orbis Sensualium Pictus*. Výbor v jazyce latinském / českém / německém / anglickém / ruském. Machart, 2012, str. 8, ISBN: 978-80-87517-40-6) Můžeme říci, že zde byly položeny základy pro dnes populární zážitkové nebo činnostní učení. Autenticky prožívaná, ale navíc kriticky reflektovaná zkušenost je klíčovým principem poznávání v konstruktivistických přístupech ke vzdělávání.

Naděžda Kvítková v úvodu k vydání z roku 2012 výstižně komentuje Komenského výše zmíněný princip: „Komenský... usiloval o to, aby každý výraz, který si člověk učením osvojuje, byl spojen s poznáním a pochopením předmětu nebo jevu daným výrazem označeného. Proto zdůrazňoval podíl sluchu, zraku, chuti, i hmatu při jazykovém vyučování a požadoval, aby žák to, co pojmenovává, mohl ukázat na obrázku i ve skutečnosti a mohl to také namalovat.“ (Komenský, J., A.: *Orbis Sensualium Pictus*. Výbor v jazyce latinském / českém / německém / anglickém / ruském. Machart, 2012, str. 7, ISBN: 978-80-87517-40-6)

Tento didaktický princip nás dnes už nepřekvapuje - nejen jazykové, ale všechny učebnice a vyučování ve všech předmětech se dnes bez různých obrazů, vizuálních pomůcek a drobných kresebných instrukcí neobejdou. Na první

pohled se zdají být jednoduchým způsobem, jak si pomoci něco se naučit. Ale v současné době založené na vizuálních sděleních přináší řadu nových výzev a vzdělávacích problémů.

Obrazy mají totiž různé autory i „čtenáře“, kteří s nimi různými způsoby zacházejí (mohou ilustrovat, interpretovat, nebo záměrně desinterpretovat, mohou metaforicky vyjadřovat, nebo popisovat, atd.). Obrazy a jejich používání jsou svébytným znakovým systémem stejně jako mateřské nebo cizí jazyky. Jazyk je ale nejen systémem znaků (slova/pojmy) a pravidel jejich používání (gramatika/stylistika), ale také systémem sociální a kulturní praxe. V jazyce je stejně jako v obrazech neustále a znovu konstruována a rekonstruována naše žitá skutečnost a s ní spojené kulturní tradice, společenské normy, ale také kulturní a sociální stereotypy, mechanismy a schémata.

Protože je dnes realita ve velké míře založená na tvorbě, „čtení“ a porozumění různým druhům obrazů a vizuálním sdělením, vzrůstá také podíl a význam Výtvarné výchovy (dnes spíše vizuálně kulturní výchovy) v současném i budoucím systému vzdělávání. Nejen že neopomíjí pro člověka přirozené poznávání světa a sebe sama skrze smysly, ale učí rozumět a používat svébytný a specifický vizuální jazyk a zejména ho kriticky reflektovat a neustále tak ověřovat svou pozici vůči druhému.

Domníváme se, že rozumění vizuálním projevům minulosti a vizuálním informacím současnosti založené na reflektovaném smyslovém vnímání tvoří základ pro zodpovědné a morální spoluutváření světa. Rozvíjení kritického myšlení a kritické (sebe)reflexe skrze výtvarnou tvorbu a interpretaci uměleckých děl umožňuje člověku stávat se svobodným a autonomním, společensky a kulturně angažovaným jedincem.